

IRAKASKINTZA

EUZKERA, EUZKO-GOGO-LANTZEAREN OÑARÍA

Euzko-gogo-lantzea zer dan edo nolakoa dan edo zelango izan beaf dan esan eta ikusi baño lenago, ene ustez, itzaren eta izkuntzaren izatea, beren yardutea ta beren gafantzia nabaritzea beaf-beafezkoa dala deritzaigu, gure gogo-bizia, gure oldozpenak eta gure izaera zeintzuk diran eta nola jokutzen duten adierazteko, naiz itza naiz izkuntza ezinbestekoak diralako.

Guziok ongi dakigunez, itza mintzatzeko dugu beafa, bai ta besteek diñotena entzuteko ta ulertzeko, alkafi buruz mintzaten ari-izateko, idazteko, irakurtzeko ta bereziki gure oldozpenak eratu ta erabiltzeko ere. Azken eginkizun au, noski, etzaye geyenei azaltzen, beste eginkizunen artean ondo artuta edo ez dalako, baña oso argi ikus diteke ori, gaya zerbait sakondu nai duenarentzat.

Unamuno'k bein esan zuenez "itzen bidez oldozten da"; ta ofelaxe dala ikus dezakegu guztiok ofezaz oldozten asi ta bereala. Bai, naiz eta oldozpen txikiena izan eta gutxi edatzen bada ere baitezpadakoa izaten zayo edonori itzak erabiltzea; oguzi gabeko itzak dira oyek, baña bai egiazko itzak; eta eziña izango zai gu beti itzik gabe oldozpen labufena ere izan eta erabiltzea.

Ondorioz, itzaren gafantzia argi ta garbi ikusteko da, izadiaren beste izaki guziek ez duten almen aundia bezala agertzen zaiguna ta gizonarena bakafik izaten ikusten dalarik. Of gizonaren almena ere, itzaren bidez erakus dezakena, ofela bizian eta beste izaki guztien gain-gañean kokaturik dagoela ikusteko.

Goazen orain izkuntzaren gafantzia ere begiratzera, ori be txikia ezpaita. Izkuntza, berezkoak diran arau batzuek alkaturik dagozen itzen multzoa da, ta itzegiteko bide egokiena dugu, bai ta gizonak alkafi beren asmo, iritzi, gurari ta galderak ageferazteko be, guztion gogo-biziari edatzeko bide egokia izaten, guztiok ere alkaturik bizi-izateko era egokienetakoa dugularik.

Izkuntza sakon eta bereziki ari da beti guztion eta bakoitzaren bizian eragiten. Asko dira Ludi'an barna mintzaten diran izkuntzak, guziek lan bera egiten, aipatu ditugun azpegi oyetan zeaf eta orain oaferazi nai dugun beste ontan, asko aipatzen eztan azpegian.

Irakaskintza dugu alde guztietan ezagupenak artzeko ta jakinerazteko erabiltzen dan bide zabala ta egokiena bezela. Efi guztietan beren irakaskintzak alik eta ongienik antolatzeko alegin aundienetan barna ari dira buru-belafi, bakoitzak berea atontzen. Eta bakoitzak be bere izkuntza darabil sendo, ortarako bide berezi ta egokiena bezela arturik. Irakasteko gayak, gutxi gorabera, berberak ditugu irakaskintza guztietan eta izkuntza da bakafik irakaskintzak alkafetik bereizten dituena; beraz, nolako izkuntza alako irakaskintza egiten da; besterik ikusi gabe ortxe dugu izkuntzaren gafantzi aundia. Efi bakoitzean berea dana, irakaskintzari bere margoa ematen diolarik.

Alaz ere, ezta of gelditzen izkuntzaren eragipena ta oso aundiagoa da irakasle ta ikasleen baitan betetzen duena. Irakaskintza izkuntza baten bidez burutzean,

irakasle ta ikasle oyek izkuntza ofen itzak erabiliko dituzte, nai ta nai ez, beren oldozpenak erabiltzeko ta edatzeko, ta azkenez izkuntza beraren gogoaz elikaturik izango dira, gogo ori bafeneraño sartzean, eta egitan norberaren gogoaz izkuntza ofena bera eginda geratuko da.

Orixe dugu, zalantzik gabe, izkuntza bakoitzak sakonenik burutzen duen bere eragipena, ta gurean irakasteko ta ikasteko erabili ditugun bi erderak, españera ta parantzearena diralarik, bi erdera oyen gogoak ditugu gure barnean jaun eta jabe eragiten. Era ortaz gure oldozpenak erdal-itzen bidez egiten ditugu ta gure gogoaz ere erdal-izkuntzaz eratua dago. Alakotz, egitan gure baitan erdaldunak gera euzkaldunak baño geyago, ta era ortaz egingo dugun gure gogo-lantzea be erdalduna izan beaf osorik. Nola egokera ortatik irten eta ben-benetan euzkalduna izan diteken beste batera eldu?; eztago bide bat baño besterik, euzkerarena.

Ikusi dugunez, izkuntza bakoitza, irakaskintzan batik-bat erabiltzean, berari dagozkion gogo-lantzearen aste ta oñafia da, gogo-lantze ori sortu, koskondu ta tinkotzeko, ta guzti ori egin beaf-izango du euzkerak gure egiazko euzkal-gogolantzea burutzeko, eztago beste biderik. Orduan ezinbestekoa zaigu gure irakaskintza guzia euzkeraren bidez eta euzkeraz ongi atondu, euzkal-irakaskintza ematen eta artzean elbururaño eldu al-izateko; ta orduan bakafik euzkal-gogolantzea egin al-izango dugu. Izkuntza guztian bidea bera izan beaf gure izkuntzak eraman beaf-izango duena.

Ibili al-izango da euzkera bide ortan barna, berarenak diran almen ta indafak soilik erabiltzen? Zalantzik ez bayetz erantzuteko; ta bidezkoa izango zaigu almen eta indaf oyek zeintzuk diran begiratzea, ebazkizuna alde guzietatik aztertzean eta gogo-lantzeari dagozkion azpegiak be ikustean. Begira dezagun:

Izen-jokoan badugu euzkerarena dan bereizitasun aipagafia, bertan ondo bereizten baitira izaki zentzundunak zentzungabekoengandik.

Aditz-jokoaren egitura guztiik edefa azaltzen zaigu bere era ta aldi guzietan barna. Bi aldi, oraiñaldi ta lenaldia, agertzen dira beste aldi guztien oñafi bezela, oyetatik eñaz ateratzen diralarik, eta aditzen efo, egile ta betegafi guztiak ongienik adieraztean; eta iñun agertzen eztana euzkal-aditzan ikus dezakegu, itzegiten zayonari dakion af ala eme izatea oafereztean; e.b.; "egin duk" esaten zayo afari ta gauza bera esateko "egin dun" emeari, -k ta -n atzizkien bitartez; ofi alkaf-betegafi deitzen diogu.

Aipa dezagun "alkaf" itz onen bereizitasuna, izen eta izenordeak batera adierazten dituen; e.b.: ni zurekin eta zu nirekin gatozela esan ordez, zu ta ni alkafekin gatoz esan diteke; zuk ikusten nauzu ta nik ikusten zaitut esan ordez, zuk eta nik alkaf ikusten dugu esaten da, "alkaf" ori beste notiñen bat izango bailitzan.

Zeingabeko asmoak eta zeatzezkoak azaltzeko, ba-dauzka euzkerak atzizki bereziak; e.b.: "-men" eta "pen", eta oyen bidez onela diñogu: "oroimen" gogoratzeko almena adierazten, eta "oroipen" gogoratutakoa esateko; berdin "gogoramen" eta "gogorapen" esan dezakegu.

Oyen antzera ona emen beste bi atzizki: "-tasun" eta "-keri", nolakotasuna adierazteko; lenengoa nolakotasun ona ala txafa esateko darabilgu, baña txafa izan ezker oñoren efu gabekoa izanik; "-keri", ordea, beti efudunaren nolakotasuna adierazteko da; e.b.: "izakera" norberarena dan era. Berdin "adiera" ta "adikera", "egoera" ta "egokera", "erabilera" ta "erabilkera"; ta abaf.

Oñela goi-jakintzari dagozkion asmoak bereziki adierazteko, ba-dauzka euzkerak itz eta atzizki egokiak ere diranak, oldozmenaren litsak ongienek zedafitzeko erak; beraz, goi-jakintzaren goraberak ederki erakusteko bide ugari ta oso zabalak erabil ditzakegu ondo.

Gogokoa dana soñekoa danarenetik, eta alderantziz, bereizteko be, ba-dauzka euzkerak oso egokiak diran itzak, onela erabiltzean, e.b.: "gure baitan" eta "guregan"; lenengo bi itzen bidez, "gure baitan", gure barne-barneko muiñean,

gure gogoan gagoena adierazten da: "guregan" itz onen bitartez gure soñean dagoena. Berdin esan ditekete: "gure baitatik" eta "guregandik", "gure baitara" ta "guregana"; ta abaf.

Alakotz, alde batetik ba-dauzka euzkerak goi-yakintzaren eta beste yakintzaen beafetan ere asmoak adierazteko bere bideak; eta bestetik orotarako ta irakaskintzarako, bide egokia bezela, ongi zuzentzeko almen berezia ere. Onela izanik, euzkerak euzkal-gogoari eusteko bide bakaf eta beafa dala oaf dezakegu, ta ondorioaz euzkal-gogo-lantze egiteko ere, beste izkuntza guztiek dagitena betetzeko. Argi agertzen zaigu, ofelaxe, euzkera gure euzkal-gogoari eusteko ta gure euzkal-gogo-lantzea eratzeko ere oñafi gotof eta indartsua dala. Ondorioaz euzkera da orotarako erabili beaf duguna, batik bat irakaskintzarako ta gogoari dagokion guzia ikasi, irakasi ta edatzeko ere; gayezkoa dana ba erabiltzeko, esan beafik ez, bera izango da beti gureztat bide egokiena; gureztat eta orotarako ezinbestekoa izanik. Euzkera gurean oro dala esan genezake eskerki.

Ufestarazu'tar Andoni

